

Biała Chorwacja

2 sierpnia 2017

Biała Chorwacja, zwana też Chrobacją, to terytorium historyczne o dyskusyjnym położeniu, znajdujące się w Europie Środkowej. Na poniższej mapie Polski czasów Bolesława Chrobrego zobrazowano jedną z hipotez położenia Białej Chorwacji na terenach Małopolski.

ŹRÓDŁA PISANE

Konstantyn Porfirogeneta wymienia w dziele „De administrando imperio”[1] Białą Chorwację (w oryginale Βελοχρωβάτοι i Χρωβάτοι)[2] jako miejsce skąd w VII wieku część plemion chorwackich miało wyruszyć na Bałkany (na terytorium dzisiejszej Chorwacji) na zaproszenie cesarza Bizancjum Herakliusza, by bronić granic cesarstwa. Reszta Chorwatów pozostała w swojej dawnej ojczyźnie mając oddzielnego władcę. Adam Naruszewicz tak przytacza ten fakt, w swym dziele „Historia narodu polskiego”:

„Nazwisko Chrobatów było znajome jeszcze w IX wieku za Konstantyna Porfirogenita, który o nich tak pisze w księdze „De administrando Imperia” w rozdziale XXX. i XXXI.: Chrobaci mieszkali wtenczas, (to jest za Herakliusza) za Babigoreą[3] gdzie teraz są Belo-Chrobaci, (i na drugim miejscu mówi) inni zaś Chrobaci, od tych którzy do Dalmacyi weszli, mieszkali ku Francyi, nazywali się Belo-Chrobaci, to jest biali, mający własnego Księcia. Hołdują zaś Ottonowi W. panującemu nad Francją, która jest i Saxonią; są oni poganie, a z Turkami[4] ligę i przyjaźń trzymają. Tenże na innem miejscu Chrobatowie, którzy w Dalmacyi siedzą, od Chrobatów białych niechrzczonych początek wiodą, którzy za Turcyą przy Francyi siedzą, a ze Słowianami Serbami graniczą. Nakoniec powiada: 'wielka zaś Chrobacya, która się białą nazywa, do dnia dzisiejszego chrzczona nie jest, tak jako i sąsiedzi jej Syrbowie. Jazdy i piechoty nie ma tak wiele jak Chrobacya Chrześcijańska, dla

częstych napadów od Franków”.[5]

Według Nestora z Kijowa Biali Chorwaci byli protoplastami Lachów. Nestor opisuje w swojej „Powieści minionych lat” z 1113 roku w części drugiej „O narodach słowiańskich”, jak to we wczesnym średniowieczu Biali Chorwaci, Serbowie i Chorutanie[6] (zapewne chodzi tu o część tych plemion, a nie całość) w wyniku najazdu Włochów[7] przenieśli się ze swoich naddunajskich terenów i osiedli nad Wisłą przezwawszy się Lachami[8][9], a ci następnie przezwali się Polanami, Lucicami, Mazowszanami, Pomorzanami.

„Po mnogich zaś latach siedli byli Słowianie nad Dunajem, gdzie teraz ziemia węgierska i bułgarska. I od tych Słowian rozeszli się po ziemi i przezwali się imionami swoimi, gdzie siedli na którym miejscu. Tak więc przyszedłszy, siedli nad rzeką imieniem Morawa i przezwali się Morawianami, a drudzy Czechami nazwali się. A oto jeszcze ciż Słowianie: Biali Chorwaci i Serbowie, i Chorutanie. Gdy bowiem Włosi naszli na Słowian naddunajskich i osiadłszy pośród nich ciemieżyli ich, to Słowianie ci przyszedłszy siedli nad Wisłą i przezwali się Lachami, a od tych Lachów przezwali się jedni Polanami, drudzy Lachowie Lucicami, inni – Mazowszanami, inni – Pomorzanami.”[10]

Pozostali autorzy już nie nazywają Chorwatów „Białymi”. Nie wymienia ich (podobnie jak i Polan) Geograf Bawarski (rok 845).

Na północ od Wielkich Moraw lokuje ziemie Chorwatów (horithi) Alfred Wielki[11] (rok 890).

W „Powieści minionych lat” Nestor wymienia też Chorwatów (tylko raz nazywając ich „Białymi” jako protoplastów Lachów). W 907 roku mieli oni uczestniczyć (jako sojusznicy) w wyprawie Olega Mądrego na Bizancjum. Można też znaleźć wzmiankę, że książę kijowski Włodzimierz w 992 roku wyprawił się na Chorwatów[12].

Dodatkowo nazwa „chrowati et altera chrowati” pojawia się w dokumencie praskim z 1086 roku jako rubież diecezji praskiej. Zostało to propagandowo wykorzystane przez Austrię do uzasadnienia pretensji do Galicji w czasach rozbiorów Polski – do tego stopnia, że urzędnicy austriaccy posługiwali się pojęciem narodowości białochorwackiej.

Kosmas z Pragi między rokiem 1110 a 1125, w „Chronica Boëmorum” tak opisuje obszar diecezji praskiej:

„Granice zaś jej ku zachodowi są następujące: Tuhość, który ciągnie się do połowy rzeki Chamb, Siedlczanie, Łączanie, Dieczanie, Litomierzyce, Lemuzi, aż do środka lasu, którym są Czechy ograniczone. Następnie na północ te są granice: Pszowianie, Chorwaci i drudzy Chorwaci, Ślężanie, Trzebowianie, Bobrzanie, Dziadoszanie, aż do środka lasu, którym otoczone są granice Milczan. Stąd na wschód te rzeki ma za granice: Bug i Styr z grodem Krakowem i prowincją, której nazwa jest Wag, z wszystkimi krainami należącymi do wspomnianego grodu Kraków. Stąd rozszerzona dołączonym pograniczem węgierskim ciągnie się aż do gór, których nazwa jest Tatry. Następnie w tej części, która zwraca się na południe, po przyłączeniu krainy morawskiej diecezja ta ciągnie się aż do rzeki, której nazwa jest Wag, i do środka lasu, którego nazwa jest Mure, i do takiej że nazwy góry, którymi odgraniczona jest Bawaria.”[13]

Piszący w XII wieku Pop Duklanin w swoim „Latopisie” używa określenia Białej Chorwacji w odniesieniu do północnej Dalmacji.

Wincenty Kadłubek, w „Kronice polskiej” (ks. II, rozdz. 12), opisuje czyny Bolesława Chrobrego, który: „podbił pod swe panowanie Selencję[14], Pomorze, Prusy, Ruś, Morawy, Czechy i pozostawił swym następcom jako [kraje] lenne. Miasto Pragę ustanowił drugą stolicą swego królestwa[15]. Poddał pod swe panowanie Hunnów, czyli Węgrów, Chorwatów i Mardów[16] szczep potężny”. [17]

SPÓR WOKÓŁ POŁOŻENIA BIAŁEJ CHORWACJI

Historycy wiodą spór co do umiejscowienia wymienionej przez Konstantyna Białej Chorwacji, nawet negując jej istnienie. Z tekstu Konstantyna można się jedynie dowiedzieć że w połowie X wieku znajdowała się w kręgu wpływów Ottona I i leżała gdzieś pomiędzy Bawarią, Węgrami[18] a Białą Serbią. Ponieważ Konstantyn opisuje Białych Chorwatów jako pogan, to ich ziemie musiały leżeć poza zasięgiem chrześcijaństwa (w czasach Konstantyna to rubieże Polski i Rusi).

Nestor twierdzi że Biali Chorwaci osiedlili się nad Wisłą. Przy tym Konstantyn mówi o wędrowności na południe, a Nestor na północ – zapewne faktach odległych czasowo. Tak więc Białe Chorwacje Konstantyna i Nestora mogą nie mieć ze sobą nic wspólnego.

Ze względu na trudności w ustaleniu północnej granicy Wielkich Moraw trudno jednoznacznie interpretować zapisy Alfreda Wielkiego. Można jedynie na podstawie informacji że Wiślanie mieszkali na wschód od Moraw lokować ich bardziej na północ.

Natomiast interpretacje dokumentu praskiego wskazują na lokalizację w północnych Czechach lub na Śląsku.

„Encyklopedia Powszechna” Samuela Orgelbranda z 1864 r. wywodzi nazwę Chorwatów od Karpat:

„Kroaci (Kroat, Kroata), właściwie Chorwaci, po czesku: Charwati, po chorwacku: Herwati (Hrwati), jest nazwą licznych plemion słowiańskich, po części już, ze zwyczaju wyszłą, a w części jeszcze się utrzymującą. Prasiedzibą wszystkich tych plemion są ziemie Tatrzańskie (przyległe górom zwanym Tatrami), nazywane (u Konstantego Porfyrogenita) Wielką lub Białą Chorwacją czyli Chrobacją, od gór Karpackich czyli Cherbów (grzbietów, garbów) [...] Pamiątka ich tylko utrzymała się w niektórych miejscowych, nazwach we wschodnim Haliczu (Chrewi, Charwin, Charzewice), oraz w ludowej nazwie Karpatów: Horby (Chryby, Cherby)[19]. Również Adam Szelągowski (za

Pawłem Józefem Szafarzykiem) wywodził ich nazwę od słowa chrb (góra) i dodawał: dziś jeszcze w Galicyi wschodniej nazwa dla Karpat (Chorby)".[20]

Przez historyków najczęściej więc Biała Chorwacja bywa umiejscawiana w północnych Czechach, na Śląsku, w Małopolsce lub na Ukrainie. Istnieje np. hipoteza że centrum Białej Chorwacji znajdowało się obok obecnej wsi Stulsko[21] w rejonie mikołajewskim obwodu lwowskiego[22]. Pomimo, iż relacja Konstantyna wspominająca o frankijskim zwierzchnictwie na Białą Chorwacją nakazywałaby szukanie jej raczej w Czechach i na Śląsku[23] nie da się też wykluczyć hipotezy, że Chorwaci z upływem czasu przesuwali zajmowane przez siebie terytorium, co patrząc na np. dużo odleglejsze wędrówki Wandalów, nie powinno zaskakiwać.

BIALI CHORWACI A WIŚLANIE

Prawdopodobne jest, że Chorwaci kryją się w dziele Geografa Bawarskiego pod nazwą Wiślan. Mogło się to stać za sprawą Morawian, którzy nazywali inne plemiona od miejsca ich osiedlenia, a nie od ich nazwy własnej. W wyniku ożywionych kontaktów handlowych kupców wielkomorawskich z państwem wschodniofrankijskim w IX w., nazwy plemion słowiańskich przekazywano na zachód, gdzie były spisywane przez niemieckojęzycznych skrybów, trafiając tym samym do sporządzonego dla Ludwika Niemca spisu plemion zachodniosłowiańskich.

Potwierdzeniem tej tezy może być fakt, iż w „Powieści minionych lat” Nestor wymienia większość plemion żyjących na ziemiach polskich (w tym Chorwatów), ale nie pada za to ani razu wzmianka o plemieniu Wiślan, które przecież było jednym z centrów wczesnej państwowości polskiej.

Twierdzeniu o tożsamości Białych Chorwatów z Wiślanami przeczy relacja Alfreda Wielkiego, który wymienia oba te plemiona.

Teza jakoby Chorwaci zamieszkiwali tereny górnej Wisły jest

odrzućana przez wielu historyków, m.in. przez profesorów: J. Widajewicza, H. Paszkiewicza, E. Modelskiego[24]. Gerard Labuda akceptował istnienie małopolskich Chorwatów (i Serbów), ale uważał, że relacja Konstantyna Porfirogenety (o Wielkiej/Białej Chorwacji) odnosi się do Chorwatów czeskich[25].

BIALI CHORWACI A LĘDZIANIE

Obecnie przeważa pogląd, że plemiona te należy łączyć z Lędzianami. W XI wieku w kronice Nestora nazwa Lachy nie oznacza już jedynie Lędzian, od których się wywodzi, ale wszystkich Słowian Zachodnich z wyjątkiem Czechów i plemion słowackich. Oznacza to, że pamięć o związku plemiennym Lędzian i świadomość o jego znaczeniu zanikała na Rusi i już wtedy nie zdawano tam sobie sprawy z tego, że nazwa Lach pochodzi od słowa Lędzianin i lęda.

W latach 970. Lędzianie najprawdopodobniej weszli w skład państwa Mieszka I. W 981 wraz z wschodnimi ziemiami Polski podbili przez Ruś, a około 1018-1031 ponownie znajdowali się w państwie piastowskim (także w latach 1077-1086) po tym jak Bolesław Chrobry odbył słynną wyprawę na Kijów. Pod panowaniem Rusi ulegli całkowitej rutenizacji, co nastąpiło m.in. w wyniku działalności Kościoła Wschodniego po roku 1054, znajdującego się w stanie schizmy wobec Kościoła łacińskiego. Innym przejawem rutenizacji terenów Lędzian były akcje deportacyjne podobne do działań Jarosława Mądrego w roku 1031, kiedy przesiedlił on po wcieleniu ziem lędziańskich do Rusi znaczną część ludności nad rzekę Roś (Naddnieprze), gdzie długo zachowywała ona swą odrębność etniczną.

Źródło: [Wikipedia](#)

PRZYPISY

[1] Konstantyn VII Porfirogeneta, De administrando imperio, rozdział 30 i 31, tłumaczenie na język rosyjski.

[2] Constantine Porphyrogenitus de administrando imperio, tekst oryginalny i tłumaczenie na angielski.

[3] Kiedyś uważano, że chodzi o Babią Górę.

[4] Naruszewicz w przypisach pisze: Turki naród Sarmacki, natomiast Konstantyn używa tego określenia w stosunku do Chazarów, Alanów, Bułgarów, a nawet Madziarów.

[5] Adam Naruszewicz, „Historya narodu polskiego”, Lipsk 1836, s. 77.

[6] Wilhelm Bogusławski w swym dziele, za Jernejem Kopitarem, Chorutan/ów utożsamia ze Słoweńcami, którzy „[w]r. 906\ szerzyli swe posady aż do Dunaju”, a według Franza Miklosicha „w starożytności Słoweńcy po obu brzegach Dunaju mieszkali” Wilhelm Bogusławski, Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w. T. 3, Poznań 1892, s. 190 (na podstawie mikrofilmu Uniwersytetu w Toronto, niepoprawione, liczne ale drobne błędy literowe, powstałe w wyniku skanowania pracy).

[7] Włochami nazywano Franków którzy naciskali na nizinę naddunajską, być może mowa tu o inwazji Franków na Chorwację Posawską za czasów Ljudevita w latach 819-822.

[8] Nestor nie zaliczał Lachów do ogólnej nazwy „Słowian” przez którą rozumiał (zgodnie z dzisiejszą terminologią) „Słowian wschodnich”. Dla niego Lachowie (Łędzianie) byli to Słowianie polscy (jako odrębna grupa), podobnie traktował Słowian naddunajskich i Słowian morawsko-czeskich, których nie zaliczał do „Słowian”. Henryk Paszkiewicz Początki Rusi, Kraków 1996, s. 60-86, 400-416.

[9] Kwestią dyskusyjną jest pierwotne miejsce zasiedlania przez Lachów w ówczesnych granicach Polski. Według Nestora „sowieni że owi przedsze siedosza na Wisle, i prozwaszasja lachowie, a ot tiech lachow prozwaszasja polanie, lachowie druzii luticzi, ini mazowszanie, ini pomorianie”, co w

przełożeniu na język polski brzmi: "Gdy bowiem Włosi naszli na Słowian naddunajskich i osiadłszy pośród nich ciemnili ich, to Słowianie ci przyszedłszy, siedli nad Wisłą i przezwali się Lachami, a od tych Lachów przezwali się jedni Polanami, drudzy Lachowie Lutyczami, inni Mazowszanami, inni – Pomorzanami". Powieść minionych lat tłumaczenie profesora Franciszka Sielickiego z 1968 r., s. 212. W związku z powyższym jasno wynika, że zarówno rejon Warty (Polanie), dolnej Odry (Lutycy), jak i środkowej Wisły (Mazowszanie i dolnej Wisły (Pomorzanie) dopiero w okresie późniejszym zostały objęte nazwą „Lachy”. Najprawdopodobniejszy rejon pierwotnego osiedlenia Lachów to albo centralna Polska: ziemia sieradzka i łęczycka, lub okolice takich miast jak: Sandomierz, Lublin, Przemyśl. Henryk Paszkiewicz, Początki Rusi, Kraków 1996, s. 403-404.

[10] Tekst latopisu po starorusku z użyciem wczesnej cyrylicy: ЛѢТОПИСЬ ПО ИПАТЬЕВСКОМУ СПИСКУ oraz Лаврентьевская летопись (Вып. 1: Повесть временных лет), Leningrad 1926, s. 5.

[11] Po 890 została przełożona przez niego lub z jego inicjatywy z łaciny na jęz. anglosaski historia świata spisana przez Pawła Orozjusza ok. 416. Zawartą tam geografie świata antycznego Alfred Wielki uzupełnił samodzielny opisem Germanii i Słowiańszczyzny, wymieniającym m.in. plemiona pomiędzy Renem a Wisłą w oparciu o relacje wielmoży norweskiego Ohthere oraz Anglosasa Wulfstana tekst ang.

[12] Mapa naszej części Europy na podstawie tekstu Nestora (język ukraiński).

[13] Kosmasa Kronika Czechów, Przetłumaczyła i komentarze opracowała Maria Wojciechowska, Warszawa 1968, s. 79.

[14] za Gallem Anonimem, w niektórych rękopisach Slezja.

[15] w 1003 r., za Gallem Anonimem.

[16] Hunnos seu Hungaros, Cravacios et Mardos gentem validam

suo mancipavit imperio Joachim Lelewel utożsamia ich z Pieczyngami, zadając jednak pytanie: Czy nie Alemura nad Odrą?: Joachim Lelewel, Polska wieków średnich, t. II, Poznań 1856 s. 130. W tłumaczeniu Lelewela Cravacios to Kroacjowie (Krakowianie).

[17] Mistrz Wincenty Kadłubek, Kronika polska, Wrocław 2003, ISBN 83-04-04613-X, s. 55.

[18] Konstantyn mówi o Turcji, przyjmuje się że chodzi o tereny dzisiejszych Węgier w znaczeniu geograficznym.

[19] Encyklopedia Powszechna, Tom 16 (Kraśń.-Libelt.), pod red. Samuela Orgelbranda, Warszawa 1864, s. 90. Mylnie przypisująca pochodzenie Chorwatów od Karpów, którzy byli Dakami. Pokonani przez cesarza Probusa, w latach 70-tych III w. osiedli w części za jego zgodą w Panonii, reszta przemieściła się na północ, aż do dorzecza Sanu.

[20] Adam Szelągowski, Najstarsze drogi z Polski na wchód (w okresie bizantyńsko-arabskim), Kraków 1909, s. 34.

[21] Zdjęcia ze stanowisk archeologicznych rzekomego grodu Białych Chorwatów i jego umiejscowienie na mapie.

[22] Стільське городище (IX- початку XI ст.).

[23] Krzysztof Fokt, Biali Chorwaci w Karantanii, Studenckie Zeszyty Historyczne, z. 5, Studenckie Zeszyty Naukowe UJ, z. 14, Kraków 2004, s. 11-22.

[24] Henryk Paszkiewicz Początki Rusi, Kraków 1996, s. 67.

[25] Gerard Labuda, Pierwsze państwo słowiańskie. Państwo Samona, Wodzisław Śląski 2009, s.181.

BIBLIOGRAFIA

1. Nestor, Powieść minionych lat.

2. Gerard Labuda, Chorwacja Biała, w: Słownik Starożytności

Słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych, red. Władysław Kowalenko, Gerard Labuda, Tadeusz Lehr-Spławiński, t. 1 (A-E), cz. 1 (C-E), Wrocław-Warszawa-Kraków 1962, s. 255-256 (bibl.).

3. Tadeusz Lehr-Spławiński, Zagadnienie Chorwatów nadwiślańskich, „Pamiętnik Słowiański” 2, 1951, s. 17-32.

4. Tadeusz Lewicki, Państwo Wiślan-Chorwatów w opisie al-Masudiego, „Sprawozdania PAN Kraków” 1948, nr 1, s. 24-34.

5. Jerzy Nalepa, Łemkowie, Wołosi i Biali Chorwaci : uwagi dotyczące kwestii genezy osadnictwa ruskiego na polskim Podkarpaciu, „Acta Archaeologica Carpathica”, T. 34 (1997/1998), s. 135-177.

6. Witold Chrzanowski, Kronika Słowian, tom. I: Rzesza Wielkomorawska i kraj Wiślan, Kraków 2008, ISBN: 978-83-7396-702-1

7. Zbigniew Gołąb, O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych, Kraków 2004, ISBN: 83-242-0528-4.

8. Janusz Roszko, Pogański książę silny wielce, Warszawa 1970.